

Oglaševanje koncerta na Facebook profilu Akademске folklorne skupine France Marolt.

NEKAJ MISLI O *NIKRMANI*, FOLKLORNEM KONCERTU AKADEMSKE FOLKLORNE SKUPINE FRANCE MAROLT Cankarjev dom, Ljubljana, 12. maj 2018

Akademska folklorna skupina France Marolt letos obeležuje 70. obletnico svojega delovanja. Počastila jo je s slavnostnim koncertom, naslovljenim *Nikrmama*, 12. maja v Cankarjevem domu v Ljubljani. Kot gostje so sodelovali tudi Akademski pevski zbor Tone Tomšič, KUD Oton Župančič Vinica in folklorna skupina KUD Oton Župančič Artiče. Letni koncerti so vedno zanimivi, ker skupina na njih predstavlja nove dosežke, postavitve in interpretacije. Letošnja je bila še posebej obetavno napovedana, saj je v objavi v *Delu* pisalo, da bo

koncert v znamenju novih pristopov v folklorni dejavnosti, vsebinsko vodilo pa bodo staroverski rituali, ki bodo tokrat prvič odrsko poustvarjeni. Staroverci, imenovani tudi naravoverci, so bili predvsem v severozahodnem delu Slovenije navzoči še v drugi polovici prejšnjega stoletja. Verska ločina, ki je častila naravo in njene danosti, je svoje prošnje in

obrede namenjala Nikrmani, prasili, po kateri so poimenovali slavnostni koncert. Predstavo sestavljajo izbrani rituali, ki so bili še pred kratkim varovana skrivnost (Časopisni vir 1).

Mladi slovenski koreografi Anže Kerč, Anja Cizel, Sašo Žepuhar in Mojca Kostanjevec pod vodstvom dr. Tomaža Simetingerja pa da se bodo, je bilo še napovedano, »s plesnimi koreografijami odmaknili od tradicionalnih zasnov in pristopov v folklorni produkciji ter poskušali angažirano odgovoriti na ključna vprašanja (po)ustvarjanja konceptov plesne kulture na Slovenskem« (Časopisni vir 1). V *Gledališkem listu* pa so predstavo uvedli takole: »Nocoj vas Nikrmama vabi medse v predstavi, ki se bo poigravala s koreografskimi formami.«

Želja mladih ustvarjalcev, da bi prikazali nekaj novega, je bila razveseljiva in pričakovana, a napoved, da bodo predstavo sestavljali izbrani rituali starovercev, »ki so bili

* Mojca Ravnik, dr. etnologije, znanstvena svetnica v pokoju, Celjska ulica 29 a, 1000 Ljubljana; mojcara@zrc-sazu.si.

še pred kratkim varovana skrivnost«, je bila prav senzacionalna, saj je staroverstvo v zadnjem času pri nas zelo priljubljeno. Pravi val zanimanja zanj je vzbudila knjiga Pavla Medveščka *Iz nevidne strani neba* (Medvešček 2015), v kateri je avtor z doslej nepoznanim gradivom posredoval staro duhovno izročilo domačinov v odmaknjenih krajih zahodne Slovenije. Avtor je v knjigi resnično objavil skrbno varovano skrivnost, saj je moral svojim sogovornikom v drugi polovici prejšnjega stoletja obljubiti, da ne bo ničesar objavil toliko časa, dokler se ne bo Lunin krajec ponovno obrnil proti Zemlji, kar naj bi trajalo približno 42 let oziroma do leta 2007. Skupaj z Radovanom Čokom, ki je tudi objavil pričevanja o starih verovanjih in obredih na Krasu (Čok 2012), sta večkrat predstavljala svoje knjige in predavala širom Slovenije, razni strokovnjaki za področje verovanja, mitologije, starosvetnosti, šeg in duhovnega izročila (pojavi, ki se jih v novejšem času preveč posplošuje kot staroverske, so bili v preteklosti obravnavani pod vsemi temi pojmi) pa so, tudi skupaj z njima, priredili več strokovnih posvetovanj. Goriški muzej je v Vili Bartolomei v Solkanu pripravil zelo odmevno razstavo zbirke Pavla Medveščka *Staroverstvo in staroverci* (avtorica Darja Skrt, 23. junij 2016–21. junij 2018) in izdal obsežna kataloga (Medvešček 2014 in 2016), nato pa pripravil znanstveni in strokovni simpozij *Staroverstvo – staro védenje, novi izzivi interdisciplinarnih znanosti* (grad Kromberk, 2. in 3. junij 2017). Širša javnost, ki spremlja medije, pa je največ po zaslugi režiserja Jadrana Sterleta tudi prej že nekaj vedela o staroverstvu. Sterle je za RTV Slovenija posnel nekaj dokumentarnih filmov z raziskovalci in domačini, ki so ga vodili na izvirna mesta čaščenja (npr. *Med hribi kačjih glav*, 2004 in *Jelenk, sveta gora starovercev*, 2008). V teh in drugih raziskavah in predstavitev staroverstva so bili predstavljeni mnogi opisi obrednih dejanj, likov in predmetov, vendar pa celovite podobe staroverskih ritualov ne podajajo. S predstavo *Nikrmana* se je torej obetala popolna novost, saj verjetno se doslej še ni zgodilo, da bi folklorni koncert prvič odrsko poustvaril nekaj, česar pravzaprav še nihče ni videl.

Predstava je bila sprejeta z velikim navdušenjem. Plesalci, pevci in muzikanti so ob bogatih vizualnih učinkih luči in video projekcije prikazali ogromno znanja in nadarjenosti. Koncert je bil prežet z veseljem in s ponosom Maroltovcev na odru in v dvorani, kar se je med koncertom in po njem izrazilo v bučnem aplavzu in skupnem prepevanju.

Sama pa navdušenja v dvorani nisem mogla deliti, saj tega, kar smo gledali in poslušali na koncertu, nikakor nisem mogla povezati s staroverstvom. Zavedam se, da nihče nima pravice predpisovati edinega pravega razumevanja kulturne dediščine, a prepričana sem, da tako pomemben etnološki in folkloristični dogodek, kar je koncert vsekar bil, zasluži tudi kritični razmislek. Po svoje je k izmenjavi mnenj pozval tudi sam dr. Simetinger v radijski oddaji *Slovenska zemlja v pesmi in besedi*, v kateri je ko-

mentiral posnetek koncerta (v oddaji na Radiu Slovenija so posnetek predvajali v oddajah 22. in 29. maja), ko je izjavil, da so se

téme staroverstva skušali dotakniti na umetniški način in da se tukaj odpira marsikakšno vprašanje, npr. o tem, kdo in kako lahko interpretira takšne teme, kot je staroverstvo, kako in kaj lahko na umetniški način prikažemo na odru, pa naj bodo to staroverci, naj bodo to rituali, povezani s prevladujočim krščanstvom ali z različnimi drugimi šegami, navadami, vražami, ki so bile na Slovenskem zapisane ali pa so poznane še danes. Tukaj je vendarle treba razumeti, da se je vse dogajalo v nekem umetniškem konceptu (Spletni vir 1).

Pričujoči zapis skuša prispevati k razpravi o vprašanjih, ki se jih očitno zavedajo tudi sami ustvarjalci.

V predstavi *Nikrmana* po moje ni šlo za interpretacijo staroverstva, ampak za manipulacijo z njim. Ustvarila je izmišljeni stereotip Nikrmaninega čaščenja, a ne samo to; z obiljem stiliziranih pesmi in plesov iz različnih slovenskih pokrajin je iz njega naredila vseslovenski folklorni dogodek, kar staroverstvo, vsaj zaenkrat, ni. Na odru so sicer bili prepoznavni nekateri liki, prizori in predmeti, ki so opisani v Medveščkovi knjigi, ki sploh prva in edina doslej omenja Nikrmano (knjiga pa niti v napovedniku v *Delu*, niti v *Gledališkem listu* ni bila omenjena) – videli in slišali smo letni in zimski kres, ples deklet in fantov okrog kresa, klicanje dežja, obrede za plodnost; posvetitveni ali žrtveni prostor je bil odet v rastlinje, tako da je scena spominjala na prizorišče v divji naravi, tudi lik Nikrmane se je pojavil med nevihtnim bliskanjem strel. A te in druge podrobnosti, očitno povzete po knjigi, na odru niso bile razumljive, kot nekakšne izmišljotine so bile vpletene v najrazličnejše rituale ali na rituale spominjajoče prizore s petjem in plesi, s prizori žrtvovanja in posvetitev v nekakšnih templjih, z zborovsko zapetimi molitvami, s preganjanjem med dobrim in zlim, svetlobo in temo, pomladjo in zimo, rojstvom in smrtjo.

Po koncertu sem v pogovorih z nekaterimi znanci dobila vtis, da se tistim redkim, ki so nekaj že vedeli o staroverstvu, vse skupaj ni zdelo prepričljivo, da pa jih večina o staroverstvu ni imela pojma in je sprejela predstavo kot razkritje nečesa doslej neznanega, kar je tudi razumljivo, saj je Folklorna skupina France Marolt, še zlasti pod vodstvom in s sodelovanjem koreografov, vrhunsko izobraženih v etnologiji in kulturni antropologiji, na področju kulturne dediščine vrhunska referenca. A v resnici sta bila naslov in napoved predstave zavajajoča. Ustreznejši naslov tega koncerta bi bil npr. *Ritualna fantazija v venčku stilizirane folklore* ali kaj podobnega. Nikrmana temu koncertu, razen za promocijo in izgovor, ni bila potrebna.

Posnetek koncerta je bil predvajan v omenjeni radijski oddaji, avtor in režiser dr. Tomaž Simetinger pa je pojasnjeval dogajanje, like in prizore, ki so bili za obiskovalce

koncerta večinoma nerazumljivi. Če tu na kratko povzamemo njegova obširnejša pojasnila, je v prvi sliki z naslovom *Klicanje svetlobe* (koreografija Anže Kerč, avtor glasbene priredbe Klemen Bojanovič) šlo za izvor življenja in klicanje svetlobe, plesi pa so bili valček, polka, drmač, čardaš, pastirica; v drugi z naslovom *Ogenj v snegu* (koreografija Sašo Žepuhar, avtor glasbene priredbe isti) je šlo za kres in rojstvo sonca, spor z Nikrmano in za ponovni prihod luči, s plesi od Matjaževega rejca, svatbenega rejca, kalamajke, štajeriša do različne oblik polk; v tretji z naslovom *Kamen, železo* (koreografija Mojca Kostanjevec in Anja Cizelj, avtor glasbene priredbe isti) je šlo za preplet ritualnih dejanj klicanja vode in dežja in odganjanja vode; četrta slika z naslovom *Rog obilja* (koreografija dr. Tomaž Simetinger, avtor glasbene priredbe isti) pa je prikazala krogotok večnega vračanja, obrede rodnosti, poroko in prebujenje v novo rojstvo, plesi pa so bili valček, trojka, rašpla in oberštajer, med pesmimi pa celo solo in zborovsko petje v čast Nikrmani. Iz Simetingerjevega komentarja je izhajalo, da so nekatere prizore in like, npr. *kotunika, snjegunco, ašure, falante* itd. koreografi poustvarili po opisih v Medveščkovi knjigi in jih prepletli z različnimi prizori, s stiliziranimi in sodobnimi plesi, pesmimi in z muziko. Glede kostumografije pa je povedal, da so se s kostumografijama dr. Katarino Šrimpf Vendramin in Tadejo Pance želeli odmakniti od klasične folklorne kostumografije in se predvsem poigravali z barvami, skupaj z Urbanom Haberjem in Nanjo Bertok Dragič, oblikovalcema scene in luči. Dr. Simetinger je v oddaji spregovoril tudi o ključnih avtorskih odločitvah. Ni jim šlo za rekonstrukcijo staroverških ritualov, češ da »mi marsičesa od teh ritualov niti ne vemo« in da so jim »rituali ali deli teh različnih obredij služili zgolj za inspiracijo« za koreografske zgodbe. Poudaril je, da »se je vse dogajalo v nekem umetniškem konceptu«. Veliko je povedal tudi o svojih in usmeritvah, pristopih in pogledih drugih mladih slovenskih koreografov in konceptu koncerta. Sama zasnova da ni izhajala iz stereotipov folklorne dejavnosti, kjer posamezni plesi spadajo v neko pokrajino, ampak so vzeli plese, ki so konceptualno sovpadali z zgodbo, s pripovedno naracijo posamezne koreografije. Na pripombo voditeljice, da so tako potovali skozi prostor in čas, je pritrdil, da je to bilo najpomembnejše.

Preseči ta prostor in čas, da so plesi lahko upodobljeni tudi na drugačen način. Predvsem pa je bilo poudarjeno še eno pomembno vodilo – koreografi so se poskušali poigravati s samimi plesnimi formami, posegati v plesne forme, stilizirati in tako poskušati najti neke nove, drugačne plesne oblike (Spletni vir 2).

S tem, da so svojo stvaritev razglasili za umetniško, sebe pa za umetnike, so se ustvarjalci in izvajalci koncerta dvignili na raven, kjer naj bi veljala umetniška svoboda. A tako demagoško samopromocijo je težko sprejeti in zastavlja se vprašanje, s čim se je predstava *Nikrmana* dvignila nad

dosedanje stereotype in prerasla v umetnost – s tem, da so bili pesmi, plesi, muzika in kostumi stilizirani in pomešani iz vseh pokrajin? Ali ni ravno predstava ustvarila stereotip s tem, da je pomešala stilizirano folkloro, oropano krajevne, časovne in socialne dimenzije, delčke staroverstva iz Medveščkove knjige pa ovila v nekakšen vseslovenski ali globalni ritualni imaginarij? In čemu so v promociji napovedovali »prvo odrsko poustvaritev ritualov«, če sploh ni šlo za to?

Postavlja se tudi vprašanje, kakšen je smisel folklorne dejavnosti, ki si prizadeva folklori odvzeti prostorsko in časovno dimenzijo, jo oropati krajevne, pokrajinske in socialne sporočilnosti. Skladatelj koncerta je po koncertu za TV Slovenija izjavil, da so skušali glasbo prilagoditi današnjemu estetskemu okusu. Ne glede na to, da je s svojo glasbo dokazal svojo nadarjenost, pa se ob njegovi izjavi lahko vprašamo, ali je smisel folklorne dejavnosti v tem, da folkloro prilagodi prevladujočemu okusu – medijskemu, estradnemu, globalnemu? Ali ni smisel folklorne dejavnosti ravno v tem, da v današnji čas prenaša diferencirane, prostorsko, časovno in socialno označene estetike? Jih raziskuje, pogloblja, išče načine njihove verodostojne predstavitve? Če to ni njena naloga, čemu bi sploh še obstajala?

Ustvarjalci koncerta so v samopromociji z omalovaževanjem omenjali folklorne pristope v preteklosti. Tudi to demagogijo je težko sprejeti. So pred njimi res vsi koreografi delali po vedno istem stereotipu, ki ni imel nič umetniškega? Ali koreografi pred njimi niso bili umetniki? Kaj pa, če je res ravno obratno – da so bili tisti koreografi celo boljši, čeprav se sami niso razglašali za umetnike, a so svoje znanje in umetniško moč vnašali v čim bolj verodostojno posredovanje izraza in lepote krajevno, časovno in socialno obarvanega ljudskega plesa in glasbe? Sploh pa, ali ljudski ples in pesem nista umetnost?

Treba je povedati, da so ustvarjalci in izvajalci pokazali ogromno nadarjenosti, znanja in energije in da je razumljivo tudi njihovo iskanje odgovorov na ključna vprašanja (po)ustvarjanja konceptov plesne kulture na Slovenskem, kot so povedali v vabilu, vendar pa se zdi, da s koncertom *Nikrmana* še niso našli najboljšega odgovora. Recept – da vzameš neke iztrgane, na videz privlačne delčke kulturne dediščine in jih oviješ s stiliziranimi vseslovenskimi in na novo ustvarjenimi komadi, se po moje ni izkazal za obetavnega. Potvorjena ni bila samo dediščina starovercev, ki so ji bili odvzeti izvornost, globina, individualnost in prostorski kontekst, ampak je bila oškodovana tudi folklor, saj njeno stilizirano obilje deluje plehko, da ne rečem kičasto. Eno od temeljnih vprašanj, ki jih je zastavil ta koncert, je tudi, ali je folklor sploh lahko primeren medij za izražanje drugih, nefolklornih vsebin. Na tem koncertu se je pokazalo, da ni, saj ni izrazila staroverstva, ampak si ga je podredila in spremenila v vseslovenski folklorni dogodek.

Ni dvoma, da ima mlada skupina umetniški potencial, a zdi se, da umetniške prepričljivosti ne bo dosegla z omalo-

važevanjem prejšnjih folklornih pristopov in izbrisom krajevne, časovne in socialne identitete folklore. Za umetniško predstavo bi bilo sploh najbolje napisati novi avtorsko glasbo in koreografijo.

Literatura

ČOK, Boris: *V siju mesečine: Ustno izročilo Lokve, Prelož in bližnje okolice*. Ljubljana: Inštitut za arheologijo ZRC SAZU, Inštitut za narodopisje ZRC SAZU in Založba ZRC, ZRC SAZU (*Studia mythologica Slavica. Supplementa*; 5), 2012.

MEDVEŠČEK, Pavel: *Staroverstvo in staroverci: Katalog etnološke zbirke Pavla Medveščka 2*. Nova Gorica: Goriški muzej, 2014.

MEDVEŠČEK, Pavel: *Iz nevidne strani neba: Razkrite skrivnosti staroverstva*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (*Studia mythologica Slavica. Supplementa*; 12), 2015.

MEDVEŠČEK, Pavel: *Staroverstvo in staroverci: Katalog etnološke zbirke Pavla Medveščka 2*. Nova Gorica: Goriški muzej, 2016.

Časopisni vir

Časopisni vir 1: M. V.: 70 let Akademске folklorne skupine France Marolt. *Delo* (Deloskop), 12. 5. 2018.

Spletna vira

Spletni vir 1: Slovenska zemlja v pesmi in besedi, Nikrmana 2. del, 29. 5. 2018; <https://4d.rtvsl.si/arhiv/slovenska-zemlja-v-pesmi-in-besedi/174542261>.

Spletni vir 2: Slovenska zemlja v pesmi in besedi, Nikrmana, 22. 5. 2018; <https://4d.rtvsl.si/arhiv/slovenska-zemlja-v-pesmi-in-besedi/174540745>.

